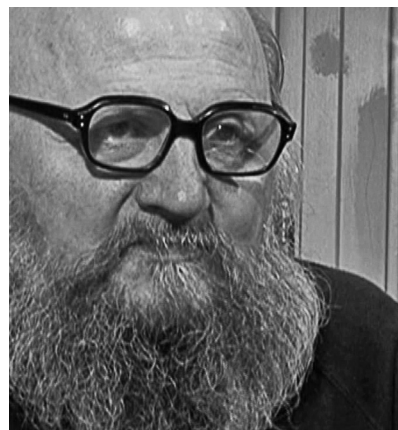

Nyiss kaput, angyal!

Jánosi Antal portréja Tóth Bálint költőről

Jánosi Antal forgatókönyvíró-rendező 2011-ben készítette el lírai portréfilmjét Tóth Bálintról, kortárs költészetünk egyik doyenjéről Butskó György operatőr segítségével. A 85 éves József Attila-díjas költő, író és műfordító az ezredforduló óta tagja a Magyar Művészeti Akadémia irodalmi tagozatának. 1951-től államellenes szervezkedés vádjával bebörtönözték, 1955-ben amnesztiával szabadult. 1956 novemberében a Politikai Foglyok Forradalmi Bizottságának elnökségi tagja volt. 1957-ben kémkedés gyanújával letartóztatták, vádemelés nélkül szabadult az év decemberében. 1955–1957 között a csepeli acélmű finomhengerművében, majd Martin-üzemében dolgozott. 1957–1962 között az építőiparban kocsikísérő, majd könyvraktári munkás és utcai könyvárus volt. 1962-től 1970-ig az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozott könyvtárosi munkakörben. 1970 óta szabadfoglalkozású író. Első versei és műfordításai 1957-ben jelentek meg Bécsben, majd 1959-től itthon. Héber, latin, grúz, olasz, angol, német és svéd költők verseit ültette át magyarra. Ő vehette át elsőként a magyar alapítású nemzetközi irodalmi díjat, a Balassi-émlékkardot 1997-ben. Az itt közölt emlékezés a filmvallomás szövegének szerkesztett változata, amelyet a költő versei és egy alkalmi, hatkezes költemény színesít.

***

*Ég-föld, ha megindul,
zengnek a kürtök,
tűz-csillageső hull,
isten küldött,
vágj utat vissza
a Kertbe a karddal:*

Nyiss kaput, angyal!

„1929-ben születtem Keszthelyen. Fenékpusztán, mellettünk, Keszthely közelében máig is lehet római pénzeket, karkötőket találni. A keszthelyi múzeumban mindezeket meg is lehet tekinteni. Úgyhogy egy eléggé erős római öntudat van bennem. Amúgy Keszthely egy nagyon kedves kis város, és fölötte volt egy nagyhatalom: Festetich herceg volt ennek a vidéknek a főura. Mint tudjuk, Festetich György nagyon rendes ember volt, aki a kontinensen elsőként alapított mezőgazdasági iskolát, a Georgikont.

Nagyapámék vettek egy telket a Balaton partján, Balatongyörökön. Hívták ezt Meszesgyöröknek is. Építettek erre a telekre vörös terméskőből egy kis villát, amelyet a nagybátyám, Tóth János tervezett, aki építésmérnök volt. Ott töltöttem fiatalkorom nagyon szép éveit.

Apám, aki Keszthelyen érettségizett még, beadott a bencésekhez Pannonhalmára. Úgyhogy én aztán Pannonhalmán érettségiztem. Nagyon jó hely volt, kitűnő iskola. Akkor indult el a pannonhalmi olasz gimnázium. Ezt tulajdonképpen annak köszönhetjük, hogy amikor Felvidéket visszakaptuk, és Ciano mellettünk foglalt állást, hálából csináltak egy olasz gimnáziumot. Teleki Pál volt az alapító atyja, s oda kerültem én. Mi olaszul tanultunk elsőtől nyolcadikig. Az én kedvelt tanárom Békés Gellért volt, aki aztán Rómába került, s ott a bencés egyetemen, a San Anselmón tanított. Pannonhalmához csupa kedves emlék fűz. Ott töltöttem a fiatalságomat: nagy hadijátékokat játszottunk, fociztunk, egyáltalán, a bencések nagyon pozitívan neveltek bennünket, most így visszagondolva.

Apám azt akarta, hogy orvos legyek; orvosi egyetemre íratott be. Ám én átmentem a bölcsészkarra, s szerencsémre nagyon jó évfolyamba kerültem: többek között Antall József volt az évfolyamtársam, akivel egyidősek is voltunk. Akkor a bölcsészkar végeredményben nem is volt olyan rossz. Ott voltam egészen addig, amikor egy szép napon megjelent az Államvédelmi Hatóság, és elvittek. Azzal a váddal vittek el: az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezése és vezetése. Ebből persze egy büdös szó nem volt igaz. Annyi történt, hogy összejöttünk és beszélgettünk egy önképzőkörben. Ezt löcsölték rám, s elítéltek hat évre. Különben erre

a paragrafusra hivatkozva egy csomó embert fel is akasztottak. Ez teljesen nevetséges most így, visszaemlékezve. A kihallgatási jegyzőkönyv, amelyet az ÁVH csinált, így kezdődött: „Ősi fasiszta családból származik.” Ez egy akkora marhaság, hogy nem igaz: mi az, hogy ősi fasiszta családból származik? Bekerültem a Gyűjtőbe, onnan meg Vácra, s elkezdődött egy vándorlás, mert a foglyokat állandóan váltogatni kellett: nehogy megtanulják, hogy arra van az ablak, s arra felé lehet megszökni. Ennek ellenére volt egy kemény gyerek, aki megszökött, s akinek a nevét azóta már ismerik a magyar irodalomban: Gérecz Attila. Szépen kifűrészelte a rácsot, és mivel délutános volt, kettőtől tízig dolgozott odalenn, szépen átúszta a Dunát – de hát elfogták, mert mindenütt vannak jó emberek, akik besúgták.

Reggel a hóhér

*Reggel a hóhér mértéket vett rólad,
aztán káromkodott, hogy tévedett,
s felakasztotta a szomszéd zárkából
a fiút, akit tegnap este hoztak,
ki egész éjjel üvöltött, dörömbölt,
hogy élni akar, priccsét leokáda,
s végül elájult, egy vödör vizet
loccsantottak rá, hogy magához térjen,
úgy vonszolták ki az akasztófához,
félaléltnak nem vitték lábait,
csend, csak rúgások puffanása hallott.*

*Az őrszobában már serceg a zsír,
a főőrzs most reggelijét süti:
fokhagymás hús. A hullaszállító
hangját hallod, a vaskaput kinyitják.
Kilesel. Elment. Este vasba vernek.
Holnap félkoszt. Holnapután sötét.
Ki fogod bírni, nincs más választásod:
árulás, vagy a beigért kötél.
A sűrű dróthálón besüt a nap.
Halk nesz. Az őr hosszan-hosszan figyel.
Ők bizonyosan tudják, hogy megtörnek,
te bizonyosan tudod, hogy soha.
Kondérkongás. A reggelit meghozzák.
Mohón harapsz a frissensült kenyérbe.
Eszedbe jut, ma van a tárgyalásod
a Lánchíd mellett. De nem érdekel.*

(Gyűjtő. Kisfogház, 1951. október 1.)

Apjával

Vácott több költő összejött, összeállítottunk több kötetet, hogy úgy mondjam; Kecskési Tollas Tibor pedig gyönyörű, nyomtatott betűkkel leírta. Ezeket Füveskertnek neveztük el. Ebben előbb fordítások jelentek meg, aztán pedig megjelentek a saját verseink is. Úgyhogy ott benn egész kis irodalmi önképzőkör alakult ki, de elég komoly: Kárpáti Kamil, Szathmáry György, Kecskés Tollas Tibor, Regős Imre, Gérecz Attila, s voltak még mások is.

Amikor már Nagy Imre volt a miniszterelnök, sorra hirdették az amnesztiát. Illyés Gyula szólta Erdei Ferencnek, aki akkor igazságügy-miniszter volt, s akkor én is amnesztiát kaptam, és kiszabadultam 1955-ben. A többiek is kikerültek. 1956-ban az Urániában volt egy összejövetelük a volt politikai foglyoknak, ahol beválasztottak a Politikai Foglyok Szövetsége Forradalmi Bizottságába. Gyöngyösit is, Kecskés Tibit is, Gérecz Attilát is. Aztán, mint tudjuk, jött november negyedike, a sajnálatos események, ahogy szokás mondani: a ruszkik valahogy erre jártak véletlenül a T-34-esekkel tanulmányi kiránduláson, s szétlőtték az Üllői utat meg fél Budapestet. Gérecz egy héttel utána elesett a Klauzál téren: egy orosz páncélos volt olyan szíves, és kilötte. Ő fegyverrel harcolt – én, bevallom, nem harcoltam. A feleségem éppen a sokadik hónapban volt, s megkért, hogy ha lehet, ne rohangásszak – elég az neki, hogy lent csörögnek a láncotalpak. Én így a harcokból kimaradtam. Akinek

esze volt, kiment Nyugatra; akinek nem volt esze, mint nekem, az itt maradt, és újra bekerült a börtönbe. Engem még ötvenhat után is beszipkáztak, letartóztattak. Már komolyan nem tudom, milyen indokkal: egy éjszaka jöttek, és elvittek. Csak egy fél évig voltam benn – gyakorlatilag nem tudtak rám bizonyítani semmit. Ötvenhét decemberében szabadultam másodszor; s attól fogva kinn vagyok. Másfél évig könyvet árultam az utcán, a Margit híd budai hídfőjénél. Adtam el könyvet többek között Kodály Zoltának is, aki a legmagasabb rang volt az én szememben. S megint egy nagyon jó kis kör alakult ki. Aztán Keresztury Dezső segítségével az Országos Széchényi Könyvtárba kerültem, s attól kezdve egészen a nyugdíjig ott dolgoztam a színháztörténeti osztályon, majd később a központban.

Jelentkeztem a Színház- és Filmművészeti Főiskolára, s fel is vettek volna. Be is hívtak, Olthy Magda volt a főigazgató, akiről egy rossz szavam sincsen. Az ő előszobájában ültem, amikor megjelent két szürke úr – tessék kitalálni, hogy mik voltak. Meghallgattak ugyan, de nem vettek fel a főiskolára, pedig pontszám szerint harmadik voltam a felvételin. Első volt Kósa Öcsi, akinek már ismerjük a műveit; második volt Csurka; harmadik voltam én.

TÓTH BÁLINT – ÁGH ISTVÁN – BELLA ISTVÁN

***

*Én nem szeretek kezdeni, de titkon
Csinálni kéne mégis valamit.
Csinálni kéne? Mégsem éppen itthon,
A honi ágy engem kijózanít.*

*Szerettem volna nem maradni itthon,
Itt honn az élet csinál azt, amit
Mint nászutas, akít a Hotel Hilton
Aranyaival... bár nagyon avitt.*

*De mégis nékem az új, a modernség
Nem kell, sem a szűz – sem a modellség,
Szép modellem, a szemed megvakít.*

*Mert három napja kenyér nélkül, árván
Ködölök, mint Canterbury-i szivárvány,
A Dráva-partra iszok valakit.*

(1976. február 1-jén kalákában írott vers)

Diákegyenruhában

Nyugdíjba mentem, azóta élem a nyugdíjas életemet. Nagy örömmel mentem amúgy nyugdíjba, mert meg kell, hogy mondjam: soha életemben nem voltam a munka hőse. Másokkal szemben én nem szoktam mondani, hogy imádok dolgozni, mert nem imádok dolgozni – sőt, ha más mondja ezt, erősen megkérdőjelezem. Bár vannak olyan munkák, amiket szívesen csinál az ember. A költészetben az a helyzet, hogy

Felesége a gyerekekkel

Jánosi Antal portréfilmjében

nem ér semmit a szorgalom, mert az ihlet vagy jön, vagy nem jön. Tehát hiába vagy te szorgalmas, s akár napi tizenkét oldal verset írhatasz – ennek csak egy része lesz jó, amit ihletett állapotban írtál.

Megvagyok. Sajnos, 2000-ben meghalt a feleségem, s idekerültem ebbe az »ifjak otthonába«, Budán. Itt jó helye van az embernek: békén hagynak...

Strófa a Tódi-béli Jakab himnuszából

*Krisztusom, ha el kell mennem,
anyád által érjen engem
a győzelmi pálmaág,
s majd ha sírba hull a testem,
lelkemben, add, elnyerhessem
fénylő égi glóriád.*

Az a helyzet, hogy ez a világ jelenleg elég ramatyul áll – hogy ilyen szép szót használjak. Hiányzik valami átütő eszme vagy átütő rendszer – Isten ments’, nem a tőlünk keletre lévő nagy rendszerre gondolok. Nagyon nehéz megtartani annak az erkölcsöt, aki azt sem tudja, hogy mit tartson meg. Szóval én nem vagyok vissza egy olyan helyzetet, amikor központilag mondják meg, hogy ezt szabad, ezt meg nem szabad.

De hogy egy olyan tartásra neveljük a fiatalokat, amely ezt megmutatja, az igen fontos. Érzésem szerint az egyik legjobb nevelési szisztéma az angoloké, ahol a szabadságnak és a központi elképzeléseknek egy bizonyos szintézise van meg. Ez most nálunk nincs így.

Ami a magam sorsát illeti, az az érzésem, hogy én már nagyjából elmondtam, amit kellett. Most már jöjjenek a fiatalok! Tessék, kérem, kiállni és megmondani az igazságot! Ezzel be is fejeztem, amit mondani akartam. Ámen.”

Dunáról fúj a szél

Záróra előtt távozott barátainak

*Én nem a verset félttem a kortól, bármi törékeny,
félttem a kort, s embert, azt, ki a versre süket.
Mint szél könnyű a dal, de erős is, mint vizek árja –
hol lesz már ez a kor, s fúj a Dunáról a szél...
Egykor a Rózsafa állt itt. Fúj a Dunáról... a szélben
két emelet magasan jó Magyarink hegedül.
Éltek, erős holtak! Élőknél feltolulóbban
buktok az éj küszöbén álmaim árja fölé.
Járjuk az utcákat, tánc, nótá... De reggel a város,
mint kisöpört kocsma hajdani hajnalokon.*